

Іванна ЛЮТА

РОДИЛЬНА ОБРЯДОВІСТЬ ВОЛИНЯН У ПУБЛІКАЦІЯХ другої половини ХІХ — початку ХХІ ст.

Автор розглядає основні віхи фіксації і публікації етнографічних матеріалів про родильну обрядовість волинян, аналізує їх характер, види, терени походження. В статті йдеться також про прогалини в дослідженні родильної обрядовості українців історико-етнографічної Волині.

Ключові слова: етнологія, історико-етнографічна Волинь, родильна обрядовість, історіографія.

© І. ЛЮТА, 2014

Родильна обрядовість є важливою ланкою сімейної обрядовості, отже й духовної культури українців. Очевидно, що через це вона віддавна була об'єктом наукових студій українських та зарубіжних етнологів. Однак і досі відчутні певні прогалини стосовно її дослідження, передусім мало відомо про регіональну специфіку родильних традицій українців. Особливо недостатньо висвітлена в науковій літературі родильна обрядовість населення історико-етнографічної Волині, яка і є предметом нашої уваги у статті.

З етнографічного погляду, північна межа Волині проходить по умовній лінії Володимир-Волинський — Луцьк — Рівне — Новоград-Волинський і далі в напрямку на Київ, а південна — приблизно по лінії Белз — Мости Великі — Буськ — Золочів — Збараж — Красилів — Хмільник — Калинівка — Тетеїв. Прийнято відносити до історико-етнографічної Волині також Чуднівський, Бердичівський, Житомирський райони, значні частини Черняхівського, Коростишівського, Радомишльського, Андрушівського та Ружівського районів Житомирської області [14, с. 112—116].

В історіографічних працях історії вивчення родильної обрядовості волинян українські й зарубіжні (російські, польські) дослідники торкалися лише побіжно. Це стосується і таких авторів, як Олександр Гиппін [26] та Микола Сумцов [27; 28]. Дещо більше про неї йдеться в розвідці «Этнографическое изучение Волини и важнейшие вопросы ее этнографии в настоящее время» В'ячеслава Камінського, який досить докладно проаналізував народознавчі праці, що стосуються Волині. Особливу увагу автор звернув на достовірність опублікованих етнографічних матеріалів [16, с. 86—100].

Стан вивчення звичаїв та обрядів сімейного циклу, зокрема і родильних, цікавив Зоряну Болтарович, зокрема у праці «Україна в дослідженнях польських етнографів ХІХ ст.». Авторка звернула увагу як на умови фіксації польових матеріалів, їх достовірність, так і на зміст наукових студій попередників [2].

Більшість опублікованих матеріалів, які стосуються історико-етнографічної Волині, проаналізувала Ярослава Вернюк у кандидатській дисертації «Формування та становлення фольклористики Волині у ХІХ — поч. ХХ ст.». Щоправда, праці народознавців дослідниця простудіювала передусім на предмет вивчення фольклору, не оминаючи і де-

яких проблемних питань з'ясування обрядів, зокрема сімейних, які супроводжувалися фольклорними творами [8].

Інтерес вітчизняних і зарубіжних народознавців до сімейних звичаїв та обрядів, зокрема і родильних, з'явився ще в XVI ст. [2, с. 10]. Більш інтенсивні й докладніші студії почалися зі середини XIX ст.

Однією з перших етнографічних праць, в якій йдеться про особливості родильної обрядовості населення історико-етнографічної Волині, є розвідка протоієрея Івана Морачевича «Село Кобылья Вольнской губернии Новоград-Вольнского уезда», опублікована в журналі «Этнографический сборник» у 1853 р. Праця відзначається описовим характером, а її автор обмежився лише згадкою основних, притаманних зазначеній місцевості, звичаїв післяпологового періоду. І. Морачевич згадував, що, прийнявши немовля, повитуха йшла до священника по молитву, а батько шукав кумів [24, с. 300]. Більше уваги приділено у цій праці хрестинам, на які сходилися переважно жінки. По закінченню хрестин баба-повитуха продавала присутнім «пучки зелені або квітів» [24, с. 301], однак саме поняття «квітка» відсутнє. Відомості дослідника про родильну обрядовість жителів одного зі сіл Новоград-Волинського повіту є неповними, однак цінні вони тим, що автор звернув увагу на виразно волинські риси обрядовості, більшість з яких побутують і нині.

Масштабні записи звичаїв, обрядів, повір'їв та фольклору, зокрема й мешканців Волині, зробили члени Південно-Західного відділу Російського географічного товариства, зокрема, Павло Чубинський. Як відомо, проведені в 1869—1871 роках експедиції увінчалися публікацією «Трудов этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край». Зважаючи на те, що значна частина цих джерел походить з території Київської, Подільської та Волинської губерній, названа праця містить цінний матеріал, який стосується етнографічної Волині. Саме через це Філарет Колесса свого часу назвав «Труды» одним із найбільших досягнень української етнографічної літератури 70-х років XIX ст. [21, с. 100]. Особливо високу оцінку цьому фундаментальному дослідженню дав свого часу В. Камінський, який наголошував, що без ознайомлення з цією роботою не може працювати жодний етнолог чи діалектолог [16, с. 89].

Окремий том «Трудов» присвячено сімейній обрядовості, значну увагу в якому приділено родильним обрядам [31, с. 1—51]. Йдеться тут про допологові звичаї та повір'я, обряди, пов'язані з народженням дитини та її хрещенням, що побутували в Заславльському й Острозькому повітах Волинської губернії. Опис хрестин доповнюють тексти пісень з Острозького повіту. Особливу увагу П. Чубинський приділив колисковим пісням, яких помістив більше п'ятдесяти зразків, частина яких походить з Волині.

Важливий вклад у вивчення традиційної культури України зробили також польські народознавці, які зібрані матеріали публікували на сторінках збірника «Zbiór wiadomości do antropologii krajowej» (1883—1889). Особливою увагою з їхнього боку користувались терени історико-етнографічної Волині та Полісся.

Серед етнографічного доробку, який зробили польські дослідники у вивчення родильної обрядовості волинян, на увагу заслуговує праця «Причинки до етнографії русинів на Волині», опублікована Ізидором Коперніцьким в одинадцятому томі згаданого часопису. Розвідка містить етнографічний матеріал, зібраний Софією Рокоссовською в с. Юрковщина (знаходилося на теренах Новоград-Волинського повіту Волинської губ.). Родильним звичаям та обрядам присвячено окремий розділ, у якому докладно описано хрещення немовляти та хрестини, які доповнені збіркою хрестинного фольклору [33, с. 132—135]. Натомість про допологовий етап родильної обрядовості будь-які згадки відсутні.

У тринадцятому томі цього ж видання С. Рокоссовська опублікувала розвідку про рослинний світ мешканців Новоград-Волинського (Зв'ягельського) повіту, в якій наявні відомості про використання рослин в обрядах календарного циклу та сімейного характеру. Матеріали про родильну обрядовість вичерпуються згадкою про використання житніх ріжків під час важких пологів, любистку, який додавали до дитячої купелі [35, с. 177, 181], а також про виготовлення на хрестини букетиків зі збіжжя та калини [35, с. 195].

Цінним з фактологічного погляду є опис родин та хрестин Хрисанта Ящуржинського, поміщений у журналі «Киевская старина». Основою цієї публікації послуговували відомості з Волинської губернії,

які автор намагався доповнити та порівняти з подільським матеріалом. Стаття містить інформацію про всі етапи родильної обрядовості, зокрема і про повір'я допологового періоду [32, с. 75]. Особливу увагу Хр. Ящуржинський зосередив на постаті баби-повитухи, яка виконувала родопомічні функції. Предметом дослідження стали вимоги до повитухи, запрошення помічниці, її дії під час пологів [32, с. 76]. Не залишилися поза увагою дослідника і такі елементи обрядовості, як перша купіль, вибір кумів, хрещення немовляти та лікування дитячих захворювань [32, с. 76—78].

Чільне місце у вивченні культури і побуту Волині посідають дослідження Едварда Руліковського, який проживав на Київщині, добре знав мову та місцеві народні звичаї. Так, праця «Етнографічні записки з України» містить цікаву, хоча і неповну, інформацію про хрестини в Бердичівському повіті. Автор зауважив, що після народження немовляти баба-повитуха йшла до батьушки «по ім'я», а батько вибирав кумів. Церковне хрещення відбувалося наступного дня після народження і закінчувалося святою гостиною в домі батьків — хрестинами. На завершення застілля баба-повитуха з пляшкою горілки обходила гостей, яким за символічну платню дарувала букетики квітів [36, с. 120—121].

Етнографічні відомості про релігійні вірування, свята й обряди календарного та сімейного циклів, які походять з території історико-етнографічної Волині, містяться у працях представників духовенства Волинської єпархії. Особливо цінні їх дослідження з рогляду достовірності, позаяк автори були добре обізнані з народною культурою. Щоправда, інколи в таких працях відзначаємо описи певних звичаїв з виразно негативною оцінкою, що пов'язано з відсутністю в них християнського підґрунтя.

У 1867 р. у м. Кам'янці почав виходити журнал «Волинские епархиальные ведомости», в неофіційній частині якого редакція вміщувала значну кількість історичних, статистичних, археологічних та етнографічних матеріалів. До цієї роботи долучалися як знані дослідники, так і місцева інтелігенція, переважно вчителі та священники.

Серед етнографічного доробку, опублікованого на сторінках згаданого часопису, на увагу заслуговує праця священника зі с. Глибочка (нині належить до Баранівського р-ну Житомирської обл.) Ан-

дрія Левицького «Церковно-приходська летопись села Глубочка, Житомирского уезда Волынской епархии» про особливості матеріальної та духовної культури. Окрему увагу автор приділив родинам і хрестинам. Зокрема, виявляємо в цій праці відомості про народження немовляти та пов'язані з ним обряди. Дослідник наголосив на обов'язковій присутності баби-бранки, зазначив основні вимоги до неї та її функції. Особливо цінними для нас є записи так званих архаїчних варварських заходів, до яких зверталася повитуха під час важких пологів [22, с. 1002]. Водночас доцільно зауважити, що А. Левицький писав про повитуху з негативним відтінком, наголошуючи, що вона нічим особливим допомогти не могла, хоча її присутність під час народження дитини була обов'язковою.

У розвідці багато уваги приділено хрещенню немовляти. Зокрема, з публікації довідуємось, що дитя хрестили не раніше, ніж через 5—15 днів після народження, переважно в неділю [22, с. 1003]. Найдокладніше описані обряди і звичаї хрестин. А. Левицький зазначив, що головним «церемоніймейстером» є бабка, яка, проводячи перепій, збирала гроші дитині на мило. Автор описав також своєрідний обряд пошанування бранки, коли її везли на особливому транспорті (наприклад, у ночвах) у корчму, де вона всіх пригощала [22, с. 1004]. Не менше уваги приділено і таким обрядам, як зливки та опоясання дитини перший раз поясом.

Водночас зауважимо, що А. Левицький майже повністю обійшов увагою таку важливу частину родильної обрядовості, як повір'я та прикмети. І все ж відсутність цієї інформації не зменшує пізнавального та наукового значення праці. Особливо важливою є та обставина, що автор описав обрядовість конкретно визначеного населеного пункту, яка має чітко виражені волинські риси.

Важливу роль в етнографічному вивченні краю займає Губернський статистичний комітет, який висунув ідею всебічного вивчення Волині і складання історико-статистичних описів церков та приходів. Втілена ця ідея була викладачем Волинської духовної семінарії Миколою Теодоровичем у п'ятитомному дослідженні «Вольнь в описаниях городов, местечек и сел в церковно-историческом, географическом, этнографическом, археологическом и др[угих] отношениях». Праця почала виходити в

світ у 1888 р., а її останній том був опублікований у 1898 р. Перший том монографічного дослідження складався виключно з історичних та статистичних матеріалів, на що свого часу звернули увагу і критики [16, с. 92]. Результатом зауважень читачів стало розширення автором завдання, для чого в 1892 р. було розроблено програму для опису приходів, яка значною мірою включала збір етнографічних матеріалів [16, с. 94]. Результатом проведення дослідження за новою програмою стало розширення обсягу дослідження Теодоровича.

Зокрема, вже у четвертому та п'ятому томах зазначеного дослідження серед іншого виявляємо етнографічні матеріали, які стосуються родильної обрядовості. М. Теодорович подав матеріал про першу купіль немовляти, вибір кумів та хрещення дитини [29, с. 821, 878; 30, с. 136, 388]. Водночас автор оминув своєю увагою народження немовляти та повір'я допологового етапу родильної обрядовості.

У 1893 р. музей ім. Дідушицьких у Львові оголосив конкурс на кращий опис одного з повітів Галичини. За його підсумками в 1899 р. вийшла друком монографія Броніслава Сокальського «Сокальський повіт», яка містить відомості з географії, етнографії, історії та економіки краю [2, с. 20]. У дослідженні наявні відомості про звичаї й обряди, серед них і про народження та хрещення дитини, які автор помістив у декількох параграфах. Багато уваги автор приділив обрядам післяпологового циклу, зокрема, хрещенню немовляти та хрестинам [34, с. 85—93], а також подав зразки хрестинних пісень [34, с. 91—93]. Натомість у його праці відсутня інформація про допологові уявлення та повір'я, а також про звичаї й обряди, які стосуються етапу народження дитини.

Значне місце серед етнографічних джерел посідає публікація Івана Беньковського «Поверья и обрядности родин и крестин» на сторінках «Киевской старины». Дослідник подав доволі докладну інформацію про першу купіль немовляти, догляд за дитиною до охрещення [1, с. 1—2], згадав декілька допологових повір'їв [1, с. 3]. Натомість автор оминув увагою хрестини і лише коротко згадав про хрещення. Треба зауважити і те, що етнографічні матеріали подані за територіальним принципом, у більшості випадків зазначено територію поширення того чи іншого звичаю або вірування.

Значна кількість різномірних фактичних даних, які стосуються історико-етнографічної Волині, зокрема й з ділянки родильної обрядовості, містяться у матеріалах, надісланих до Російського географічного товариства протягом всього періоду його існування. Фольклорно-етнографічні матеріали з архіву Товариства тривалий період не систематизувалися і рідко використовувалися науковцями. Для широкого кола вони стали доступними після упорядкування за територіальним принципом відомим російським етнологом Дмитром Зелениним. Підсумком роботи дослідника з архівом Товариства стала публікація «Описания рукописей Ученого архива Русского Географического общества», у першому томі якого вміщені матеріали з Волинської губернії [8, с. 7]. Серед іншого, в матеріалах виявляємо інформацію про хрестини та зливки, значно менше згадуються тут пологи та вимоги до повитухи [15, с. 293, 311].

Публікація значного обсягу етнографічних матеріалів, зокрема і з родильної обрядовості, належить члену Товариства дослідників Волині Василю Кравченку. Особливої уваги заслуговують опубліковані народознавцем «Звичаї в селі Забрідді та по деяких інших не далеких від цього села місцевостях Житомирського повіту на Волині», позаяк у них міститься значна кількість відомостей про допологові повір'я [18, с. 82—84], докладно описані пологи та післяпологові звичаї й обряди [18, с. 85—91], які побутували на території історико-етнографічної Волині.

Етнографічні матеріали про пікню діжу, випічку та мак у народних звичаях, зокрема і в родильних [20, с. 91—100] населення північно-західних теренів Волинського краю, представлені у публікації «З побуту й обрядів північно-західної України». Автор використав матеріали, частина яких походить з історико-етнографічної Волині (йдеться про села, які нині належать до Бердичівського, Житомирського, Черняхівського та Чуднівського р-нів Житомирської обл.).

Заслуговують на увагу також «Етнографічний нарис (про Волинь)» [17] і «Зібрання творів та матеріали з архівної спадщини» [19], які вийшли друком після смерті народознавця і є особливо цінними з порівняльного погляду, позаяк містять матеріали, зафіксовані В. Кравченком та його кореспондентами на теренах сусіднього Полісся.

Середина ХХ ст. для української етнографічної науки стала періодом застою, що було пов'язано із встановленням радянської влади та жорсткого контролю над роботою інтелігенції. Однак, з активізацією народознавчих студій, зацікавлення українських етнографів проблеми сімейної, зокрема і родильної обрядовості, посилювалось.

Серед найзначніших праць ХХ ст. про родильну обрядовість доцільно назвати монографію Наталії Гаврилюк «Картографирование явлений духовной культуры (по материалам родильной обрядности украинцев)», у якій автор звернула увагу на звичаї допологового періоду, народження дитини та роль баби-повитухи, післяпологові обряди, серед них на вибір імені дитини, обряди очищення, хрещення та пострижини [9]. Дослідниця, використовуючи картографічний метод, виділила локальні особливості родильної обрядовості різних регіонів України, причому значну увагу зосередила на обрядах власне родильного та післяпологового етапів. Особливу цінність для нас праця становить завдяки використанню матеріалів, що походять з історико-етнографічної Волині (Луцький і Володимир-Волинський р-ни Волинської обл., Новоград-Волинський р-н Житомирської обл., Рівненський і Дубнівський р-ни Рівненської обл., Шумський р-н Тернопільської обл., Ізяславський та Староконстантинівський р-ни Хмельницької обл.). Доцільно зауважити, що у зазначеній роботі Н. Гаврилюк використала матеріали з усіх теренів України, винятком є лише декілька західних областей (Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Тернопільська та Чернівецька), що спричинило відсутність етнографічних відомостей з деяких місцевостей історико-етнографічної Волині (північні райони Львівської обл., які належать до галицької частини Волині).

Відтак дослідниця опублікувала низку статей, у яких звернула увагу на особливості побутування архаїчних (переважно язичницьких) за походженням елементів у обрядах родильного циклу [11] та поширення так званих міфів про народження дітей [12]. У розвідці «Народження дитини» [10, с. 69—83] наявна інформація про звичаї допологового періоду, народження дитини та роль баби-повитухи, післяпологові обряди, зокрема, про особливості вибору імені дитини, обряди очищення, хрещення та пострижини у українців.

Наприкінці ХХ — на початку ХХІ ст. наукове зацікавлення родильною обрядовістю українців значно посилювалося. Більшість етнографів звернули увагу на територію Полісся, не залишаючи осторонь і Волинь. У цьому контексті доцільно відзначити розвідку «Родини та хрестини на півдні Волині» Ірини Несен, опубліковану в збірнику «Українська родина: Родинний і громадський побут». Дослідниця приділила увагу народженню дитини та обрядам післяпологового періоду. Особливо добре описані хрещення немовляти та хрестини жителів Острозького району Рівненської області [15, с. 90—91]. Значно менше автор звернула увагу на повір'я, пов'язані з вагітністю, зокрема, з виношуванням дитини [15, с. 88].

Інформацію про баби-повитухи у селянському житті галицької частини Волині, а також про її статус, професійний рівень та родинні зв'язки з родилею, виявляємо у статті Ігоря Гілевича «Баба-повитуха у селянському житті галицької Волині у ХІХ — першій половині ХХ ст. (За матеріалами зі с. Синькова та присілка Діброви Радехівського району)». Автор першим здійснив дослідження по статі родопомічниці в історичному аспекті, використавши архівні матеріали [13, с. 247—265].

Чільне місце серед праць про традиційну родильну обрядовість українців посідає монографія Олени Боряк «Баба-повитуха в культурно-історичній традиції українців: між профанним і сакральним» [3]. Дослідниця докладно зупинилася на інституті баби-повитухи, проаналізувала його історичний розвиток як у загальноукраїнському, так і в загальноєвропейському контекстах. Подавши всеохоплюючу характеристику повитухи, автор також описала функції, які вона виконувала, не зупиняючись лише на родопомічних діях. Ґрунтовність роботи засвідчує широке залучення як архівних матеріалів, так і даних літератури. Також зауважимо, що у монографії використані матеріали з теренів історико-етнографічної Волині (села Баранівського, Житомирського та Черняхівського р-нів Житомирської обл., Острозького р-ну Рівненської обл.)

Заслуговує на увагу стаття О. Боряк «Баба, що пупа в'язала» у Волині: сторінка з повсякденного життя української еміграції в Канаді» [4], у якій опубліковано уривки з інтерв'ю з емігрантами з Волині. Зауважимо, що праця охоплює весь спектр зви-

чаїв та обрядів, пов'язаних з народженням немовляти. І все ж основна увага зосереджена на особі баби-повитухи, її функціях на різних етапах родильної обрядовості. Особлива цінність цих матеріалів, як цілком слушно відзначила сама дослідниця, у збереженні українцями традиційних звичаїв у нових умовах [4, с. 112].

Вимоги до родопомічниці, її функції та статус у сім'ї і громаді стали предметом дослідження у низці статей О. Боряк [6; 7; 5]. Кожна з них цінна для нас тому, що містить багатий порівняльний етнографічний матеріал, передусім з теренів сусіднього Полісся.

Серед етнографічного доробку останніх років увагу привертає дослідження Світлани Маховської «Дитина: родини, хрестини, перші кроки (родинно-обрядовий та дитячий фольклор Хмельниччини)». Зважаючи на те, що автор керувалася не історико-етнографічним, а адміністративним поділом, монографія містить матеріали з Білогірського, Ізяславського, Славутського, Старокостянтинівського, Теофіпольського та Шепетівського районів Хмельницької області, що належать до історико-етнографічної Волині. Дослідниця звернула увагу на весь спектр звичаїв та обрядів, пов'язаних з вагітністю [123, с. 10—19], народженням немовляти (вимоги до родопомічниці, її дії під час пологів) [23, с. 20—27], першою купілью [23, с. 27—32], хрещенням немовлятка [23, с. 37—59] та першим постригом [23, с. 60—63]. Опис звичаїв та обрядів доповнено текстами дитячого та родинного фольклору (хрестинні пісні, колискові, дитячі пісеньки та віршики) [23, с. 73—199] Важливо, що С. Маховська зробила спробу простежити особливості родильної обрядовості за історичним принципом. Зокрема, автор описує звичаї та обряди не лише в тому вигляді, як вони існували наприкінці XIX — на початку XX ст. і збереглися у пам'яті людей, а й особливості їхнього існування в наш час.

Отже, огляд публікацій другої половини XIX — початку XXI ст. дає можливість зробити такі висновки:

1. Дослідження родильної обрядовості історико-етнографічної Волині в середині XIX ст. розвивалося завдяки ентузіазму аматорів, зацікавлення яких у цій ділянці духовної культури зводилось переважно до принагідної фіксації звичаїв й обрядів, пов'язаних з хрещенням немовляти та хрестинами.

2. У другій половині XIX ст. спостерігалася активізація народознавчих досліджень у зв'язку з діяльністю наукових товариств, які займались вивченням народної культури. У науковий обіг були залучені результати дослідження звичаїв та обрядів, зокрема і родильних, які здійснили члени Російського географічного товариства.

3. Подальша активізація досліджень у галузі етнографії пов'язана з іменами польських дослідників С. Рокоссовської, Е. Руліковського, І. Коперницького, Б. Сокальського, а також когорти українських народознавців — А. Левицького, М. Теодоровича, В. Кравченка та ін.

4. В останній чверті XX ст. дослідження родильної обрядовості сягнуло якісно нового рівня. Етнологи цього періоду не обмежуються лише фіксацією матеріалу, а й намагаються осмислити певні явища. Особливо важливою в цьому контексті є монографія Н. Гаврилюк, в якій міститься і конкретний етнографічний матеріал з теренів історико-етнографічної Волині.

5. Початок XXI ст. відзначається більшою деталізацією у вивченні родильної обрядовості. Дослідники звертають увагу передусім на постать баби-повитухи, її функції. Часто етнологи використовують історичний та порівняльний методи дослідження.

6. Отже, внаслідок діяльності українських та зарубіжних дослідників протягом зазначеного періоду було нагромаджено та введено в науковий обіг значну кількість матеріалів з родильної обрядовості волинян, які можуть стати основою для подальших наукових студій.

1. Беньковскій И. Поверя и обрядности родин и крестин / И. Беньковскій // Киевская старина. — 1904. — Т. LXXXVII. — Кн. 1 (Октябрь). — Отд. II. — С. 1—3.
2. Болтарович З.Є. Україна в дослідженнях польських етнографів XIX ст. / З.Є. Болтарович. — К. : Наукова думка, 1976. — 139 с.
3. Боряк О.О. Баба-повитуха в культурно-історичній традиції українців: між профанним і сакральним / О.О. Боряк. — К. : Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАН України, 2009. — 400 с.
4. Боряк О.О. «Баба, що пула в'язала» у Волині: сторінка з повсякденного життя української еміграції в Канаді / О.О. Боряк // Пам'ятки : археографічний щорічник. — 2007. — Т. 7. — С. 110—121.

5. Боряк О. Родильна та поховальна обрядовість мешканців Володимирецького району / Олена Боряк // *Західне Полісся: історія та культура* / ред.-упоряд. Алла Українець. — Рівне : О. Зень, 2012. — Вип. IV: Володимирецький р-н Рівненської обл. — С. 121—136.
6. Боряк О. Сільська баба-повитуха в статусі родопомічниці (Нові матеріали з історії народного акушерства в Україні) / Олена Боряк // *Вісник Львівського університету: Серія історична*. — Львів, 2000. — Вип. 35—36. — С. 441—455.
7. Боряк О. Стан народного акушерства в XIX ст. / Олена Боряк // *Український історичний журнал*. — 2001. — № 2. — С. 49—61.
8. Вернюк Я.С. Формування та становлення фольклористики Волині у XIX — поч. XX ст. : автореф. дис. канд. філол. наук: 10.01.07 / Я.С. Вернюк. — К., 2003. — 20 с.
9. Гаврилюк Н.К. Картографирование явлений духовной культуры (по материалам родильной обрядности украинцев) / Н.К. Гаврилюк. — К. : Наукова думка, 1981. — 279 с. : карты.
10. Гаврилюк Н. Народження дитини / Наталя Гаврилюк // *Українська родина: Родинний і громадський побут* / упорядник Л. Орел. — К. : Вид-во ім. Олени Теліги, 2000. — С. 69—83.
11. Гаврилюк Н.К. Сліди давньоруських традицій в родильній обрядовості українців кінця XIX — початку XX ст. / Н.К. Гаврилюк // *Етнографія Києва і Київщини: Традиції і сучасність* / відп. ред. Володимир Федорович Горленко. — К. : Наукова думка, 1986. — С. 211—231.
12. Гаврилюк Н. Формули-міфи про народження дітей / Н. Гаврилюк // *Проблеми сучасної ареалогії*. — К., 1994. — С. 332—334.
13. Гілевич І. Баба-повитуха у селянському житті галицької Волині у XIX — першій половині XX ст. (За матеріалами зі с. Синькова ти присілка Діброви Радехівського району) / Ігор Гілевич // *Етнічна культура українців*. — Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2006. — С. 247—265.
14. Глушко М. Історико-етнографічна Волинь: локалізація, межі (за матеріалами наукових досліджень другої половини XX — початку XXI ст.) / Михайло Глушко // *III Міжнародний науковий конгрес українських істориків «Українська історична наука на шляху творчого поступу»*. Луцьк, 17—19 травня 2006 р. : Доповіді та повідомлення : в 3-х т. — Луцьк : Укр. іст. т-во Волин. держ. ун-т ім. Лесі Українки, 2007. — Т. I. — С. 111—119.
15. Зеленин Д. К. Описание рукописей Ученого архива Русского Географического общества / Д.К. Зеленин. — Петроград, 1914. — Вып. 1. — 483 с.
16. Каминский В. Этнографическое изучение Волини и важнейшие вопросы ее этнографии в настоящее время / Вячеслав Каминский // *Записки общества исто-*
- рин, филологии и права при Императорском Варшавском университете. — Варшава : Типография Варшавского Учебного Округа, 1912. — С. 79—135.
17. Кравченко В. Етнографічний нарис (про Волинь) / Василь Кравченко // *Древляни: збірник статей і матеріалів з історії та культури Поліського краю*. — Львів : Інститут народознавства НАН України, 1996. — Вип. 1. — С. 257—278.
18. Кравченко В. Звичаї в селі Забрідді та по деяких інших не далеких від цього села місцевостях Житомирського повіту на Волині. Етнографічні матеріали зібрані Кравченком Васильом / В. Кравченко. — Житомир : Робітник, 1920. — 160 с.
19. Кравченко В. Зібрання творів та матеріали з архівної спадщини / Василь Кравченко ; упоряд. О. Рубан. — К. : ІМФЕ, 2009. — Т. 2. — 640 с.
20. Кравченко В. З побуту й обрядів північно-західної України / Василь Кравченко // *Збірник Волинського науково-дослідчого музею*. — Житомир, 1928. — Т. 1. — С. 67—114.
21. Колесса Ф. Історія української етнографії / Ф. Колесса. — К. : ІМФЕ, 2005. — 368 с.
22. Левицький А. Церковно-приходська летопись села Глубочка, Житомирського уезда Волинської епархії / Андрей Левицький // *Волинские епархиальные ведомости*. — 1898. — № 29. — С. 1002—1005.
23. Маховська С. Дитина: родини, хрестини, перші кроки (родинно-обрядовий та дитячий фольклор Хмельниччини) : монографія / Світлана Маховська. — Кам'янець-Подільський : Медобори-2006, 2013. — 216 с. : іл.
24. Морачевич І. Село Кобылья Волинської Губернії Новоградволинського уезда / І. Морачевич // *Этнографический сборник, издаваемый Императорским Русским географическим обществом*. — СПб., 1853. — Вып. 1. — С. 294—312.
25. Несен І. Родини та хрестини на півдні Волині / Ірина Несен // *Українська родина: Родинний і громадський побут* / упорядник Л. Орел. — К. : Видавництво імені Олени Теліги, 2000. — С. 88—92.
26. Пыпин А.Н. История русской этнографии / А.Н. Пыпин. — СПб., 1891. — Т. III: Этнография малорусская. — 425 с.
27. Сумцов Н. Современная малорусская этнография (Малоруссы в современной польской этнографии) / Николай Сумцов // *Киевская старина*. — 1896. — LIV. — Кн. 1—2 (Июль и август). — Отд. I. — С. 133—150.
28. Сумцов Н. Современная малорусская этнография (Малоруссы в современной польской этнографии) / Николай Сумцов // *Киевская старина*. — 1896. — LIV. — Кн. 3 (Сентябрь). — Отд. I. — С. 262—274.
29. Теодорович Н.И. Волинь в описаниях городов, местечек и сел в церковно-историческом, географическом, этнографическом, археологическом и др. отношениях / Н.И. Теодорович // *Историко-статистическое описа-*

- ние церквей и приходов Вольнской епархии. — Почаев : Типография Почаево-Успенской Лавры, 1899. — Т. IV: Уезд Старокопчанский. — 928 с.
30. *Теодорович Н.И.* Вольнь в описаниях городов, местечек и сел в церковно-историческом, географическом, этнографическом, археологическом и др. отношениях / И. Теодорович // Историко-статистическое описание церквей и приходов Вольнской епархии. — Почаев : Типография Почаево-Успенской Лавры, 1903. — Т. V: Ковельский уезд. — 559 с.
31. *Чубинский П.П.* Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край, снаряженной Императорским Русским географическим обществом. Юго-Западный отдел. Материалы и исследования, собранные П.П. Чубинским / П.П. Чубинский. — Санкт-Петербург : Типография В. Киршбаума, 1877. — Т. IV: Обряды: родины, крестины, свадьба, похороны. — 713 с.
32. *Ящуржинский Хр.* Поверья и обрядности родин и крестин / Хр. Ящуржинский // Киевская старина. — 1893. — Т. XLII. — Кн. 1 (Июль). — Отд. I. — С. 74—83.
33. *Kopernicki I.* Przyczynek do etnografii ludu ruskiego na Wołyniu z materiałów zebranych przez P. Zofiję Rokossowską we wsi Jurkowszczyźnie w pow. Zwiąhelskim / Izidor Kopernicki // Zbiór wiadomości do antropologii krajowej wydawany Staraniem Komisji antropologicznej akademii umiejętności w Krakowie. — Kraków : Drukarnia uniwersytetu Jagiellońskiego, 1887. — S. 128—130.
34. *Sokalski B.* Powiat Sokalski pod względem geograficznym, etnograficznym, historycznym i ekonomicznym / Bronisław Sokalski. — Lwów : Drukarnia Ludowa, 1899. — 496 s.
35. *Rokossowska Z.* O świecie roślinnym, wyobrażenia, wierzenia i podania ludu ruskiego na Wołyniu, we wsi Jurkowszczyźnie pow. Zwiąhelskim / Zofija Rokossowska // Zbiór wiadomości do antropologii krajowej wydawany Staraniem Komisji antropologicznej akademii umiejętności w Krakowie. — Kraków : Drukarnia uniwersytetu Jagiellońskiego, 1889. — Т. XIII. — S. 163—199.
36. *Rulikowski E.* Zapiski etnograficzne z Ukrainy / Edward Rulikowski // Zbiór wiadomości do antropologii krajowej wydawany Staraniem Komisji antropologicznej akademii umiejętności w Krakowie. — Kraków : Drukarnia uniwersytetu Jagiellońskiego, 1897. — S. 62—166.

Ivanna Luta

MATERNITY RITUALISM
BY VOLHYNINIANS IN PUBLICATIONS
of the second half XIX to the early XXI cc.

In the article have been considered some basic landmarks for fixing and publication of ethnographic materials on the maternity rites of Volhynia with analytical study in ritual elements, their kinds and territories of origin. The article has also raised a problem of gaps in studies of maternity rites of Ukrainian historio-ethnographic Volhynia.

Keywords: ethnology, historio-ethnographic Volhynia, maternity ritual, historiography.

Иванна Люта

РОДИЛЬНАЯ ОБРЯДОВОСТЬ
УКРАИНЦЕВ ВОЛЫНИ В ПУБЛИКАЦИЯХ
второй половины XIX — начала XXI в.

Автор рассматривает основные вехи фиксации и публикации этнографических материалов о родильной обрядовости украинцев Волыни, анализирует характер, виды, территорию происхождения обрядов. В статье также идет речь о пробелах в исследовании родильной обрядности историко-этнографической Волыни.

Ключевые слова: этнология, историко-этнографическая Волынь, родильная обрядность, историография.